

Καθιερώτο το ουσιώδες ή ισοδυναμία των νομοθετικών σωμάτων επί της νομοθετικής παραγωγής, εάν δε λάβη τις υπ' όψιν ότι ή γερουσία ήτο κατ'έξοχον όργανον του βασιλέως, ό οποίος επί πλέον είχε και τό δικαίωμα της κυρώσεως των νόμων, είναι εμφανής ή εξέχουσα θέσις αυτού και επί των νομοθετικών ζητημάτων. Η έκτελεστική έξουσία ανήκε εις τόν βασιλέα, ένηργετο δέ διά των παρ' αυτού διοριζομένων ύπουργών (άρθρ. 20). Δεδομένου, ότι, κατά τό Σύνταγμα του 1844, τό κοινοβουλευτικόν σύστημα ήτο άγνωστον, τό δικαίωμα του βασιλέως του διορίζειν τούς ύπουργούς ήτο άπεριοριστόν, όπως και τό δικαίωμα του παύειν αυτούς. Οι ύπουργοί ήσαν υπεύθυνοι μόνον ποιινικώς, όποτε κατηγορούντο υπό της βουλής και έδικάζοντο υπό της γερουσίας (άρθρ. 83, 84). Και τό Σύνταγμα του 1844, όπως και τά προηγούμενα Σύνταγματα, περιείχε διατάξεις προστατευτικάς των άτομικών δικαιωμάτων, αι πλείσται των οποίων ήσαν ακριβής αντίγραφον εκ του Συντάγματος της Τροιζίνος.

Παρ' όλην την ύπεροχήν, την οποίαν άνεγνώριζε τό Σύνταγμα του 1844 εις τόν μοναρχικόν παράγοντα, έν τούτοις ό βασιλεύς Όθων συχνά παρεβίβεν αυτό. Άπολυταρχικός την ιδιοσυγκρασίαν, είχε δημιουργήσει ισχυράν αντίπαθειαν κατ' αυτού. Αι επεμβάσεις αυτού, ιδίως κατά τας έκλογάς προς νόθουσιον τό φρονήματος των έκλογών, βαθέως έπλήγωσαν την φιλοτιμίαν του Έλληνος, ή διαρκώς δέ έξογκουμένη κατ' αυτού αντίδρασις κατέληξε εις την επανάστασιν της 10 Οκτωβρίου 1862 ή οποία έθηκε τέραμα εις την δυναστείαν του Όθωνος. Ο επαναστασίτης λαός συνέταξε, κατά την νύκτα της 10 προς την 11 Οκτωβρίου 1862, ψήφισμα, δι' ού κατηργετό ή βασιλεία του Όθωνος και ή αντιβασιλεία της Άμαλίας, συνιστάτο προσωρινή Κυβέρνησις, άποτελουμένη εκ των Δημητρίου Βούλγαρη, Κωνσταντίνου Κανάρη και Βενιζέλου Ρούφου, και συνεκαλείτο ένθνη συνέλευσις προς σύνταξιν της πολιτείας και έκλογήν ήγεμόνων.

Η κοινοβουλευτική μοναρχία. Η προσωρινή κυβέρνηση συνεκάλεσε, συμπρόσως προς τό ψήφισμα, ένθροον ύπελευσιν, ώρισε δέ, ότι έν αυτή θα άντιπροσωπευθούν όχι μόνον οι έν Έλλάδι εύρισκόμενοι Έλληνες πολίται, άλλα και οι έν τη άλλοδαπη. Η ούτω συγκροτηθείσα συνέλευσις, όνομασθεία Β' έν Αθήνας Έθνική των Έλλήνων Συνέλευσις, συνήλθεν έν Αθήνας τη 10 Δεκεμβρίου 1862. Κατά την συνεδρίαν αυτής της 22 Ιανουαρίου εκήρυξε παμψηφεί τόν ελληνικόν θρόνον έν κηρείαι και ένέκρινε την υπό τό λαού γενομένην έκλογήν ως βασιλέως τό ήγεμονόπαιδος Άλφρέδου. Έπειδή δέ ούτος ήρηθή να άποδεχθί τό ελληνικόν στέμμα, ή συνέλευσις, κατά την συνεδρίαν αυτής της 18 Μαρτίου 1863, άνηγόρευσε παμψηφεί τόν πρίγκηπα της Δανίας Γεώργιον... συνταγματικόν βασιλέα των Έλλήνων υπό τό όνομα Γεώργιον Α' βασιλέως των Έλλήνων, διά δέ τό ψηφισμάτος της της 15 Ιουνίου 1863, «διερμηνεύουσα τούς πόθους του ελληνικού λαού, ίνα ίδη την Α. Μ. τόν βασιλέα των Έλλήνων άναλαμβάνοντα τό ταχύτερον την συνταγματικήν αυτού έξουσίαν», εκήρυξεν ένθλικόν τόν βασιλέα, καίπερ ούτος δέν είχε συμπληρώσει τό 18ον έτος της ήλικίας του. Χαρακτηριστικόν του κρατούντος έν τη ένθροονύσει πνεύματος, άλλα και ένδεικτικόν του υέλλοντος πολιτεύματος, υπήρξε τό ψήφισμα της 9 Οκτωβρίου 1863 περί όρκωμοσίας και δικαιωμάτων του βασιλέως, καθ' ός: «ό βασιλεύς έχει τό δικαίωμα της κυρώσεως των νομοθετημάτων της συνέλευσεως πλην του Συντάγματος...» (άρθρ. 2). «Η ίσχύς του παρόντος ψηφίσματος παύει μετά την παρὰ του βασιλέως ύπογραφήν του παρὰ της ένθνης συνέλευσεως συναχθησομένου πολιτεύματος και τόν επί τούτου όρκον αυτού...» (άρθρ. 3). Κατάδηλος είναι έντευθεν ή θέλησις της ένθροονύσεως, όπως διατηρηθή σύη ή ίδία, ως άντιπροσωπος του κυριάρχου λαού, άπασαν την συντακτικήν έξουσίαν. Την λαϊκήν κυριαρχίαν άνεγνώρισε και αυτός ό βασιλεύς διά της ένάπιον της ένθροονύσεως, κατά την συνεδρίαν της 19 Οκτωβρίου 1863, άναγνωσθείσης προκηρύξεως αυτού προς τούς Έλληνας, άρχουμένης διά της φράσεως: «Αναβαίνον τόν θρόνον, έφ' όν με εκάλεσε ή ψήφος ύμών...». Η ένθροονύσεως, άπό υί ελασθη πλέον του έτους επί της καταστάσεως του Συντάγματος, έψήφισε τό Σύνταγμα του 1864, τό όποιον έδημοσιεύθη διά της έφημερίδος της κυβερνήσεως τη 17 Νοεμβρίου 1864.

Διά του Συντάγματος του 1864 καθιερώθη ως πολιτεύμα ή ή Ελλάς ή κοινοβουλευτική μοναρχία. Η, όπως άλλως έχαρακτηρίσθη, ή «εξουσιωμένη δημοκρατία» ή «δημοκρατική βασιλεία». Ο βασιλεύς μένει και κατά τό πολιτεύμα του 1864 ως ό άνώτατος άρχων, όχι όμως και ως άνώτατον όργανον. Άνώτατον όργανον είναι ό λαός, από της κυριαρχικής θέλησεως του οποίου έκπηγάσαν άπασαι αι έξουσίαι, όπως ρητάς αναφέρει τό άρθρον 21 του Συντάγματος. Κατά τό προηγούμενον Σύνταγμα του 1844 πηγή όλων των

έξουσιών ήτο ό μονάρχης, περιοριζόμενος ως προς την ένάσκησιν ένίων εκ αυτών υπό του Συντάγματος, τό όποιον ήτο έργον αυτού και του λαού. Αντιθέτως, κατά τό Σύνταγμα του 1864, κυρίαρχος είναι ό λαός, ό όποιος άυτοπεριορίζεται υπό του Συντάγματος, τό όποιον είναι έργον αυτού του λαού. Κατά τό Σύνταγμα του 1844 υπήρχε τεκμήριον άρμοδιότητος ύπερ του μονάρχου, ένφ κατά τό Σύνταγμα του 1864 τό τεκμήριον τούτο υπήρχε ύπερ του λαού. «Ο βασιλεύς (κατά τό άρθρον 44 του Συντάγματος του 1864 δέν έχει άλλας έξουσίας ειμή όσας τώ άπόνεμυστηώς τό Σύνταγμα και οι συνάδοντες προς αυτό νόμοι». Κατά δέ τό άρθρον 107 του ίδιου Συντάγματος, ή άναθεώρησις αυτού ως προς τας μη θεμελιώδεις διατάξεις του άποφαίεται δι' ιδίαν πράξεως της άντιπροσωπείας του λαού. Ως έκδήλωσις περαιτέρω της υπό του Συντάγματος του 1864 καθιερωμένης λαϊκής κυριαρχίας είναι και ή υπ' αυτού άναγνώρισις της άρχής της καθολικής ψηφοφορίας. Κατά τό άρθρον 66, «ή βουλή σύγκειται εκ βουλευτών εκλεγομένων υπό των ένθων δικαίωμα προς τούτο πολιτών δι' άμέσους καθολικής και μυστικής ψηφοφορίας...». Ο χαρακτήρ δέν έν γένει του Συντάγματος του 1864 είναι καθ' ολοκληρίαν δημοκρατικός.

Όπως και κατά τά προηγούμενα Σύνταγματα. ούτω και κατά τό Σύνταγμα του 1864 καθιερώται ή άρχή της διακρισεως των έξουσιών, ή όργάνωσις όμως αυτών και αι άμοιβαίαι σχέσεις των έρρυθμίσθησαν κατά τοιοϋτον τρόπον, ώστε να είναι εμφανής ή ύπεροχή της λαϊκής άντιπροσωπείας. Κατά τό άρθρον 22 του Συντάγματος «ή νομοθετική έξουσία ένεργείται υπό του βασιλέως και της βουλής». Έλλείπει τοιοϋτοτρόπος ό τρίτος νομοθετικός παράγον του Συντάγματος του 1844, ή Γερουσία, ή όποία, λόγω του τρόπου της συγκροτήσεώς της, ήτο όργανον προσωπικόν του μονάρχου. «Τό δικαίωμα της προτάσεως των νόμων άνήκει εις την βουλήν και τόν βασιλέα, όστις ένασκει τούτο διά των ύπουργών» (άρθρ. 22). Κατ' ούσίαν και τό δικαίωμα τούτο άνήκε εις την λαϊκήν άντιπροσωπείαν, δεδομένου, ότι με τό σύστημα της κατά τό Σύνταγμα άναπτυχθείσης κοινοβουλευτικής κυβερνήσεως οι ύπουργοί δέν ήσαν πρόσωπα εκλεκτά τό βασιλέως, άλλα και καθ' ούσίαν της λαϊκής άντιπροσωπείας. Ο βασιλεύς διετήρησε και έδώ τό δικαίωμα της κυρώσεως των υπό της βουλής ψηφισομένων νόμων, όπως και κατά τό προηγούμενον Σύνταγμα, όχι όμως και των υπό της λαϊκής άντιπροσωπείας άναθεωρουμένων διατάξεων του Συντάγματος, της άναθεωρήσεως του Συντάγματος άναγνωρισθείσης ρητάς ως δικαιώματος άποκλειστικού της λαϊκής άντιπροσωπείας. «Η έκτελεστική έξουσία άνήκει εις τόν βασιλέα, ένεργείται δέ διά των παρ' αυτού διοριζομένων ύπουργών» (άρθρ. 27). Τό Σύνταγμα του 1864 επανάλαβεν ακριβώς έν τούτω την διάταξιν του άρθρου 20 του Συντάγματος του 1844, άλλ' έν τη έφαρμογή έπλήθυν ούσιωδώς μεταβολή διά της καθιερώσεως του κοινοβουλευτικού συστήματος. Κατά την σύνταξιν άκόμη του Συντάγματος του 1864 έπροτάθη ή υιοθέτησις ρητής συνταγματικής διατάξεως περί είσαγωγής του κοινοβουλευτικού κυβερνητικού συστήματος. Και δέν έγένετο μέν άποδεκτή ή πρόταξις αυτή, τό σύστημα όμως άνεγνωρίσθη και έφηροδόθη σταθερώς από τό 1875 και εφεξής διά της διακηρυχθείσης υπό του Χαριλάου Τρικοπύ άρχής της «δεδηλωμένης», καθ' ήν ως άπαραίτητον προσόν των υπό του βασιλέως διοριζομένων ύπουργών άπαιτείτο ή προς αυτούς δεδηλωμένη έμπιστοσύνη της βουλής. Όσον δέ και άν. κατά την διάρκειαν της έφαρμογής του Συντάγματος του 1864, δέν έτηρήθη καθ' όλην αυτής την έκτασιν ή άρχή αυτή, έν τούτοις τό δικαίωμα τό διορισμού των ύπουργών υπό του βασιλέως ούσιωδώς περιορίσθη. Διότι ό βασιλεύς δέν ήτο άπόλυτως έλεύθερος να ένασκήση τό υπό του άρθρου 31 άπόνεμυστον αυτώ δικαίωμα τό διορισμού των ύπουργών, άλλ' έπρεπε έν τώ διορισμώ να λαμβάνη υπ' όψιν την θέλησιν της πλειοψηφίας της βουλής. Δέν ήδύνατο επί πλέον να διατηρήση εις την άρχην κυβερνήσιν στερηθείσαν της έμπιστοσύνης της βουλής, εκτός εάν προεβαίνει δι' αυτής εις την διάλυσιν της βουλής, όποτε εκάλετο ό λαός εις έκλογάς διά να λύση την προκείμεσαν διαφωνίαν μεταξύ πλειοψηφίας της βουλής και κυβερνήσεως. Έφ' όσον, επομένως, ό βασιλεύς ήτο ύποχρεωμένος να ένασκή την έκτελεστικήν έξουσίαν δι' ύπουργών υπεύθυνων ένώπιον της βουλής, είναι εύνόητον ότι και ή ένάσκησις της έκτελεστικής έξουσίας ήτο κατ' ούσίαν έργον της λαϊκής άντιπροσωπείας ή τοϋλάχιστον έτέλετο υπό τόν έλεγχον αυτής. Η άνεξαρτησία της δικαστικής έξουσίας άνεγνωρίσθη έντονώτερον υπό του Συντάγματος του 1864. Είναι άληθές, ότι και κατά τό Σύνταγμα του 1844 καθιερώται ή ίσοβιότης των δικαστών, έν τούτοις ρητάς έδηλοϋτο τότε, ότι ή δικαιοσύνη πηγάζει από τόν βασιλέως, ό όποιος και διώνει τούς δικαστάς. Ηδη, κατά τό άρθρον 87, «ή δικαιοσύνη άπονέμεται υπό δικαστών διοριζομένων υπό του βασιλέως κατά τόν νό-

μον». Κατά τά άλλα τό Σύνταγμα του 1864 διετήρησε τάς διατάξεις του Συντάγματος του 1844, ως μόνον δέ νεοτερισμόν εισήγαγε τόν θεσμόν του Συμβουλίου της Έπικρατείας, ως σώματος συμβουλευτικού, έχοντος ως άποστολήν την παρασκευήν και βάσανον των νομοσχεδίων. Άλλά και ό θεσμός ούτος δέν έλειτοϋρησε, διότι, καθ' ήν είχεν έξουσιοδότησιν εκ του Συντάγματος (άρθρ. 108), ή βουλή κατήργησε τό Συμβούλιον της Έπικρατείας διά του νόμου ΡΙΒ' της 25 Νοεμβρίου 1865.

Τό Σύνταγμα του 1864 ίσχυσε άμετάβλητον μέχρι του 1911. Κατά την διάρκειαν της ίσχύος του πολλάκις ύπεσχηρίχθη ή ανάγκη της άναθεωρήσεώς του, άλλ' αι σχετικαι προτάσεις, έντελώς μεμονωμένα, έμειναν άτελεσφόρητοι. Ο άτυχής όμως Έλληνοτουρκικός πόλεμος του 1897, ή μετέπειτα έσωτερική κακοδαιμονία και κακοδιοίκησις, ή άρξαμένη υπό τό νεοτουρκικού κομμάτου έξόντωσις του ελληνικού στοιχείου των τουρκοκρατουμένων χωρών, αι διαρκείς ταπεινώσεις της Ελλάδος και ή απομόνωσις αυτής από διεθνούς άπόψεως έγέννησαν σφοδράν άγανάκτησιν παρὰ τώ λαώ και ιδίως παρὰ τώ στρατώ, άποτελεσμα της όποιας υπήρξεν ή εκρηξις της στρατιωτικής επαναστάσεως του 1909. Η επανάστασις αυτή, εύροσφα εύμενή άπήχησιν εις τας λαϊκάς μάζας, έληξε διά της συγκλήσεως, κατά παράβασιν του άρθρου 107 του Συντάγματος του 1864, διπλής άναθεωρητικής βουλής προς άναθεώρησιν των μη θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος. Αι έκλογαι προς άνάδειξιν της άναθεωρητικής βουλής προκηρύχθησαν διά την 8ην Αύγουστου 1910, ως ήμέρα δέ συγκλήσεως αυτής ώρίσθη ή 1 Σεπτεμβρίου ίδιου έτους. Άλλ' από των πρώτων συνεδριάσεων της διπλής άναθεωρητικής βουλής κατεδείχθη ή άδυναμία της όμαλης άναθεωρήσεως του Συντάγματος, και την 12 Οκτωβρίου 1910, τη είσηγήσει του τότε πρωθυπουργού Έλ. Βενιζέλου, ό βασιλεύς διέλυσε διά βασιλικού διατάγματος την άναθεωρητικήν βουλήν, πριν ή αυτή δυνηθί να έπιληφθί του άναθεωρητικού της έργου. Διά τό ίδιον διατάγμα προκηρύχθησαν διά την 28 Νοεμβρίου αι έκλογαι προς άνάδειξιν νέας διπλής άναθεωρητικής βουλής, ώρίσθη δέ ήμέρα συγκλήσεως αυτής ή 8η Ιανουαρίου 1911. Η νέα αυτή άναθεωρητική βουλή, όνομασθεία Β' Άναθεωρητική βουλή, έντατικώς έργασθεία έτελείωσε τό άναθεωρητικόν της έργον την 20 Μαΐου 1911, από της 1 δέ Ιουνίου 1911 ήρχισεν ή ίσχύς των νέων άναθεωρητικών διατάξεων. Διά της γενομένης άναθεωρήσεως του 1911 δέν μετ βλήθη ή μορφή του υπό του Συντάγματος του 1864 καθιερωθέντος πολιτεύματος, ώρισμένα μόνον μη θεμελιώδεις διατάξεις αυτού έτροποποιήθησαν, εισήφθησαν δέ και νέα τοιαύται, άναποκρινόμενα εις τας απαιτήσεις της τότε εποχής και προς πλήρωσιν των έλλειψών, τας όποιās ή εκ της έφαρμογής του Συντάγματος του 1864 πείρα είχε καταδείξει. Ούτω προσέλεφθη ή σύστασις κοινοβουλευτικού έπιτροπών προς έπεξεργασίαν των νομοσχεδίων, ή πλουσεύθη ή διαδικασία της νομοθετικής παραγωγής εις ώρισμένας περιπτώσεις, άπεκλεισθησαν οι έν ένεργεία στρατιωτικοί εκ της ένεργου πολιτικής, καθιερώθησαν άσυμβίβαστα του βουλευτικού αξιώματος προς ώρισμένας ιδιωτικάς θέσεις, κατοχυρώθη διά μειζώνων έγρηγήσεων ή άνεξαρτησία της δικαστικής έξουσίας, επανεισήχθη ό θεσμός του Συμβουλίου της Έπικρατείας ως δικαιοκρινή δικαστηρίου και προς έπεξεργασίαν των προτάσεων νόμων και των κανονιστικών διαταγμάτων, έθεσπίσθη ή μονιμότης των διοικητικών υπαλλήλων, ήσφαλισθησαν εύρύτερον τά άτομικά δικαιώματα, ως ή άτομική έλευθερία, τό δικαίωμα του άναφ' ερσθαι και τό δικαίωμα του συνεταρξίζεσθαι, έρρυθμίσθη τελειότερον ή έλευθερία του τύπου και ή έκπαίδευσις, καταστάσθαι ύποχρωτική και δωρεάν ή στοιχειώδους τοιαύτης, διηκόλυνθη δέ και ή λύσις του άγροτικού ζητήματος διά της συμπληρώσεως των περι ιδιοκτησίας διατάξεων του άρθρου 17. Χωρα-τηριστικόν είναι, ότι κατά την άναθεώρησιν του 1911 υπεβλήθησαν και προτάσεις είσαγωγής δευτέρου νομοθετικού σώματος και του δημοψηφίσματος, αι ό ταιαί όμως έμειναν εις τό σταθιον των συζητήσεων.

Μετά την γενομένην άναθεώρησιν του Συντάγματος του 1864 κατά τό 1911 και υπό την κυβέρνησιν του υπό του Έλ. Βενιζέλου ίδρυθέντος κόμματος των Φιλελευθέρων, άνεπτυχθη γενική άναδημιουργία έν τη νομοθεσίαι και έν τη διοικήσει και άνασυστάθη ή στρατιωτική δύναμις της χώρας, ούτως ώστε να διενεργηθούν νικηφόρος οι δύο Βαλκανικοί πόλεμοι. Τά ένσκηνηντα όμως πολειμικά γεγονότα της Εύρώπης κατά τό τέλος του 1914 άνέκοψαν την προοδευτικήν δρασίαν, και, εκ της διαφωνίας του τότε βασιλέως προς την κυβέρνησιν Βενιζέλου ως προς την άνάγειν ή μη της Ελλάδος εις τόν Ευρωπαϊκόν πόλεμον, έπήλθεν ίσχυρός έσωτερικός διχασμός. Ο βασιλεύς Κωνσταντίνος, εναντίον της γνώμης της ύπευθυνης κυβερνήσεως και της πλειοψηφίας της βουλής, προέβη εις δύο άλληλαλληλους διαλύσεις της βου-